

הקמת שם המת: נישואי ייבום

המואבייה. קריאה זו מתחזקת לאור הנעשה בשאר הפרק: הסיורב המבוהל של הגואל, העברת זכויותיו של הגואל אל בעז וקניית השדה בידי בעז לצד נישואיו לרות. אך מהו הבסיס המשפטי לקישור בין שני נושאים נפרדים אלו? ייתכן והתחביר הסבוך משקף את הבסיס הרעוע לקישור בין שני עניינים שונים אלו ואת האילוץ שבקישור שבחיבור ביניהם.

האם בכלל ישנו בסיס כלשהו לכרוך יחדיו את החובה המשפחתית לגואל את נחלת האבות עם חובה לדאוג לאשת המת (ולשאת אותה במעין ייבום)?⁶

אפשרות אחת היא שבעז מקשר בין העניינים באופן מלאכותי וזאת על מנת למנוע מהגואל לשאת את רות מהסבר זה עולה כי בעז רוצה לשאת בעצמו את רות לאישה, רעיון שנמנעתי ממנו בעקביות עד עכשיו בסדרה זו. במקום זאת, הסברתי לכל אורך הדרך כי בעז מסכים לשאת את רות מתוך חוסר אנוכיות, בלי שיהיה לו אינטרס אישי בדבר. אך עם זאת, ייתכן כי אחרי שבעז ראה את אופייה הראוי לשבח של רות, בעז משנה כיוון ורוצה לשאת את רות בעצמו.

ישנן שתי ראיות אפשריות לדבר. האחת היא שבעז קורא פה לרות "מואבייה". ייתכן שבעז מתכוון להזכיר לגואל את הסיבוכים בנשיאת רות לאישה, ובכך להניא אותו מכך. הראיה השנייה היא שישנו קרי וכתוב מעניין בדברי בעז. בעוד בעז משתמש בגוף שני כדי לידע את הגואל על חובתו לקנות את רות (קנייתה), הרי שהכתיב של במלה היא בגוף ראשון (קניתי). פרשנים מסורתיים רואים בקרי את המשמעות הפשוטה של הטקסט ואת הכתיב כנושא בחובו משמעות עמוקה יותר.⁷ ייתכן ובתוככי ההצעה של בעז קבור רצון אישי לשאת את רות לאישה.

גם אם אין בסיס הלכתי חזק לקישור בין שתי המצוות הללו, טענתו של בעז שהגואל חייב לשאת את רות מתקבלת בלא היסוס על ידי הזקנים והנוכחים במקום

6 כפי שצינתי בשיעור מספר 25, רש"י (רות ג ט) מציע שרות כבר קישרה בין שני הנושאים הללו בפרק ג': "כי גואל אתה – לגואל נחלת אישי כמו שנאמר (ויקרא כה) 'בא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו', וחמותי ואני צריכות למכור נחלתנו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלוך". ראה גם רש"י רות ד.

7 כבר דנו בעבר בתופעה זו, שבה נוסח המסורה מורה על כך שהמילה נקראת באופן שונה מהדרך בה היא נכתבת (ראה שיעור מספר 21). פרשני ימי הביניים בדרך כלל מתייחסים לתופעה זו ככלי פרשני שנוצר בחובו משמעות פשוטה (קרי) ומשמעות עמוקה יותר (כתיב). ראה למשל בהקדמתו של האברבנאל לספר ירמיהו, שם יש קטע ארוך הן בתופעה זו. המחקר מניח כי ישנו רק נוסח נכון אחד ומרכז את המאמצים בזיהוי הנוסח הנכון". לדיון מחקרי מקיף על הקרי וכתוב בפסוק בו אנו דנים ולסקירה של הגישות המחקריות השונות ראה: Frederic W. Bush, Ruth, Esther (1996), pp. 216-229.

קניין נחלה ונישואים

וַיֹּאמֶר בְּעֵז בְּיוֹם קְנוֹתָךְ הַשְּׂדֵה מִיַּד נְעָמִי וּמֵאֵת רֹת הַמּוֹאֲבִיָּה אֲשֶׁת הַמֵּת קְנִיתָהּ לְהִקִּים שָׁם הַמֵּת עַל נַחְלָתָהּ. (רות ד ה).

התחביר של פסוק זה בעייתי. לא ברור מהו המושא של המילה השנייה המשתמשת בשורש קנ"ה,¹ האם השדה נקנה או אשת המת?² וממי נקנה השדה – האם הוא נקנה מנעמי או מנעמי ורות המואביה? האם הן שותפות בבעלות על השדה?³ האפשרות שלרות ישנה בעלות חלקית על השדה בהחלט מסבכת את העניינים!⁴

ניתן להבין כי ישנו פסיק אחרי המילים "רות המואבייה", ועל פי פיסוק זה רות שותפה בבעלות על השדה.⁵ אומנם, על פי טעמי המקרא (המשמשים גם כסימני פיסוק), ההפרדה המרכזית בפסוק, האתנחתא, באה לאחר המילה "נעמי". כך נוצרת הפרדה בין נעמי ורות. לא משנה כיצד מבינים זאת, הדבר הופך את הפסוק לקשה. המילה "מאת" קשה במיוחד. בהעדר מילה זו, פירוש דבריו של בעז היה בפשטות שביום שהגואל קונה את השדה בידי נעמי הוא גם קונה את האחריות לשאת את רות, אשת המת.

בכל דרך שנקרא את המשפט הסבוך הזה, נראה שכוונתו של בעז ברורה. הגואל אינו יכול להסכים לקנות את הנחלה בלא לקבל על עצמו את האחריות לשאת את רות

1 בדומה למילה "מכרה" (המופיעה ברות ד:ג, ראה שיעור 29) המילה "קניתי" ככל הנראה אינה בזמן עבר (כבר קניתי בעבר) אלא ניסוח רשמי (ואולי משפטי) של דבר המתרחש בהווה (אתה קונה עכשיו).

2 אם הנושא הוא השדה, הרי שיש לשים פסיק אחרי המילים "רות המואבייה אשת המת". יש לקרוא כך: "ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואבייה אשת המת, קניתי". על פי קריאה זו המילה "קניתי" היא חלק עצמאי במשפט. ופירושה שהגואל קנה את הקרקע. קריאה זו אינה נראית סבירה שכן על פי קריאה זו אין קשר ברור בין קניית השדה והנישואים לרות. יתרה מכך, הפסוק נראה כחוזר על עצמו: ביום קנותך השדה...קניתי (אותו). ולבסוף, אם אנחנו מדברים בפשטות על קניית השדה, מה גורם לגואל להיבהל ולחזור בו במהירות מההסכם שנעשה.

3 השימוש במילות יחס שונות בנוגע לקניית השדה, "מיד נעמי" לעומת "מאת רות", מרמז לכך שהן אינן שוות בבעלותן על השדה. ישנם חוקרים שהציעו על בסיס חריגה טקסטואלית זו שנעמי היא הבעלים של השדה בעוד רות היא "בעלת ענין" בעסקה. ראה: Murray D. Gow, "Ruth – A Coquette? (Ruth IV 5)," The Bible Translator (1990), p. 309. מעניין לציין שהתרגום הארמי משתמש במילת יחס זהות לשני הנשים "מן ידא".

4 זוהי בדיוק טענת המלבי"ם (רות ד ג, ה) בפירושו לפסוק. הוא מסביר כי רות ונעמי קיבלו כל אחת חלק משדהו של אלימלך ככתובה. בעוד ניתן לקנות את החלק של נעמי בקניין רגיל, הרי שהחלק של רות יכול להיקנות רק במעשה של ייבום. המלבי"ם אינו מפרט למה כוונתו ברעיון זה שם קריאת שדה בשם המת.

5 נראה כי תרגום השבעים מבין את המילה "קניתי" כמכילה מושא ישיר של גוף שלישי נסתר דהיינו "קניתי אותה". אך הדבר אינו עולה מתוך ה"קרי" של המילה.

שם המת על ידי קבלת הנחלה שלו הוא רעיון בעייתית. הרי האח יקבל את חלקו בנחלה בין אם ייבם ובין אם לאו. חשוב מכך, לא נראה כי ישנה דרישה מהיבם לסמן את נחלתו של האח או לשמר זכר כלשהו לחלק של אחיו המת.¹⁴ אם היבם פשוט מספח את נחלתו של אחיו לתוך נחלתו שלו, כיצד הדבר משמר את שם האח המת?

מבחינה הגיונית נראה שהדרך הפשוטה ביותר להקים את שם המת על נחלתו היא על ידי נתינת הנחלה של המת לבן הבכור שנולד מן הייבום.¹⁵ ילד זה יכול לשמר את החלק הנפרד של הנחלה (במקום שהחלק יבלע בתוך נחלת היבם).¹⁶ גם פשטי הכתובים וגם ההיגיון מצביעים על כך שהילד שיוולד ממערכת היחסים של הייבום הוא המיועד להקים את שם המת. למרות שלא נפסק כך להלכה בהלכות ייבום, הרי שבהחלט ייתכן שכך היה מקובל לעשות במנהג המעיין-ייבום של גאולה שרואים במגילת רות.

מטרתו של בעז היא לוודא ששמו של המת לא יעלם. משום כך אין זה מספיק שקרוב משפחה יישא את רות. כמו כן, אין זה מספיק לגאול את נחלתו של אלימלך. במקום זאת, בהתאם לרוח הדברים שראינו לעיל, יש להביא לעולם יורש שיקבל את הזכות לנחלתו של אלימלך, וכך יודא שנחלה זו לא תאוחד ותתמזג עם נחלתו של אדם אחר.¹⁷ על ידי שימור הזהות הייחודית של הנחלה, שמו של אלימלך יותר לעד. ייתכן שמשום כך בעז קושר בין שני הרעיונות הנפרדים: קניין הנחלה והנישואים לרות.¹⁸ המטרה הסופית של שני עניינים אלו תתקיים רק אם הם ייעשו על ידי אותו אדם.

(כולל הגואל עצמו). אומנם, ייתכן והדבר נובע באופן חלקי ממעמדו ומסמכותו של בעז, אך נראה סביר שהקשר בין החובות הללו היה הגיוני בעיני אנשי בית לחם. מהו הרעיון העומד בבסיס הקשר בין שתי חובות משפחתיות אלו?

חלק מהתשובה לשאלה זו קשור לאופן בו נישואי בעז ורות קשורים לייבום. נדון בנושא זה לעומקו בשיעור הבא. לענייננו כרגע, אציין רק שהקשר הברור ביותר בין הקורות בפרק ד' לבין מצוות ייבום הוא מטרת הנישואים לרות: "להקים שם המת על נחלתו". בביטוי זה שמופיע פעמיים במהלך הדיון המשפטי ברות פרק ד' (פסוק ה' ופסוק י'), ישנו הד למטרה שלשמה נועד הייבום.

כִּי יִשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו וּמֵת אֶחָד מֵהֶם וּבֶן אֵין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשֶׁת הַמֵּת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יְבָמָה יָבֵא עָלֶיהָ וּלְקַחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וַיְבָמָה. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תִּלְדַּת יָקוּם עַל שֵׁם אֲחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחָה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. וְאִם לֹא יִחְפֹּץ הָאִישׁ לְקַחַת אֶת יְבָמָתוֹ וְעָלְתָה יְבָמָתוֹ הַשְּׂעִרָה אֶל הַזְּקֵנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאֲחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יְבָמִי. (דברים כה ה-ז).

המטרה של ייבום היא לשמר את שם המת. היות והמת לא הקים יורש, ישנה סכנה ששמו ייכחד.⁸ כיצד משמר הייבום את שמו של האח המת?⁹ יש להניח שהבן שנולד כתוצאה מהייבום נקרא על שם המת,¹⁰ אך למרות זאת מדרשים מפרשים פסוקים אלו באופן שונה. חז"ל מניחים כי מטרת הייבום היא ליצור יורש בשביל נחלתו של המת.¹¹

הרעיון ששימור שמו של אדם קשור לשימור נחלתו עולה בפשטות מסיפור בנות צלפחד.¹² בבקשתן לרשת את אחוזת נחלת אביהן, למרות היותן נשים, הן טוענות "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו" (במדבר כז ד).

פסיקת ההלכה היא שהאח המייבם הופך להיות יורשו של המת,¹³ אך עם זאת, מדובר בגישה קשה מבחינה פרשנית והגיונית. מבחינה פרשנית, המשמעות הפשוטה בדברים כה ו היא שהילד שנולד לאלמנה ולאח הוא זה שמקים את שם המת. מבחינה הגיונית, הרעיון שהאח החי יכול לשמר את

8 ראה שמואל יח יח; ישעיהו נו ה.

9 רש"י מפרש בצורה מעניינת את רות ג ט (ראה הערה מספר 6 לעיל).

10 ראה דיון בהנחה זו ביבמות כד ע"א. הרשב"ם ואבן כספי (דברים כה ו) סבורים שזהו פשט הפסוקים. הרמב"ן (ראשית לח ח; דברים כה ו) חולק. כראיה לדבריו מביא הרמב"ן את העובדה שבנם של רות ובעז קרוי עובד ולא מחלון. על מנת לחזק את דבריו, אבן כספי טוען שרות קראה לבנה מחלון אך השכנים קראו לו עובד.

11 המרכזיות של הירושה בשימור השם אינה עולה בפשטות מהפסוקים בדברים, אך קשר זה עולה בפשטות במגילת רות בה בעז אומר פעמיים שהמטרה היא "להקים שם המת על נחלתו" (רות ד ה, ז). רש"י בדברים כה ו מפרש: "יקום על שם אחיו – זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו". ראה גם תרגום יונתן לדברים כה ה-ו. בדומה לכך, ביבמות יז ע"ב נאמר שרק אחים החולקים בנחלת אביהם נחשבים אחים לעניין ייבום.

12 ביבמות כד ע"א סיפור בנות צלפחד אינו מובא כהוכחה אלא בראשית מח ו.

13 משנה יבמות ד ז; יבמות כד ע"א; רמב"ם הלכות נחלות ג ז.

14 מעניין שבבבא בתרא יב ע"ב ישנה מחלוקת האם היבם מקבל נחלה כפולה (בדומה לבכור). המסקנה היא שהוא אינו רשאי לדרוש זאת. במילים אחרות, היבם יורש שתי חלקות אדמה נפרדות, בניגוד לבכור שיורש חלק כפול. עם זאת, אין להסיק מכאן שהיבם מחויב לשמר את הייחוד של החלק של האח המת. אני אסירת תודה לרב ד"ר יהודה גולדברג על שהפניתי למקור זה ועל כך שדן עמי בנושא זה. כמו כן אני מודה לרב דני וולף על שדן עמי בעניינים מורכבים אלו.

15 אכן, הרב יעקב מדן, תקוה ממעמקים עמ' 83, טוען שפשט הפסוק הוא שאם נולד ילד כתוצאה של הייבום, הוא מקבל את כל ירושת המת (לאחר מותו של הסב). למרות שאין זו המסקנה ההלכתית, הרב מדן הסביר לי שמטרתו היא לבאר את פשט הפסוק ואת ההיגיון הפנימי המובהק שלו.

16 בעוד אין זו ההלכה ביחס למצוות ייבום, מהפשט בדברים כה ו עולה כי ייתכן שזה הרעיון העומד בבסיס הרעיון המקורי של הייבום. בהתחשב בכך שהסיפור במגילת רות הוא לכל היותר הד למצוות ייבום, בהחלט ייתכן שהבן שיוולד לרות יהיה זה שיירש את מחלון בהתאם לפשט הכתובים בדברים כה ו. ראה הרב יעקב מדן, תקוה ממעמקים עמ' 84-85, 91.

17 היות והנישואין לרות אינם ייבום ממש, כפי שנוכח בשיעור הבא, הנחלה של מחלון לא תעבור אוטומטית לבנה של רות. משום כך, על האדם שנושא אותה לאישה לקנות את הנחלה ולתת אותה לילד, מתוך הכרה שכך מקימים את שמו של המת על נחלתו.

18 פסוקים אלו (רות ד ה, ז) הם המקום היחיד בכל התנ"ך בו מופיע השורש קנ"ה ביחס ללקיחת אישה. נראה שהעניין נועד ליצור קישור נוסף בין קניית הנחלה ונישואים לרות. בהמשך הפרק, כאשר בעז אכן נושא את רות לאישה, המגילה משתמשת בשורש נפץ יותר לתיאור נישואים לק"ח (רות ד יג).

שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז" (רות ב ט).²⁴ בעז מאפשר לרות לומר את שמה שלה (רות ג ט).²⁵ יתרה מכך, התוכנית של בעז לשקם את שמות המתים (רות ד ה, י) לא צריכה להפתיע אותנו כלל. בסופו של חשבון, בעז מאפשר את שיקום השם של רות כמו גם את שמה של נעמי ושל בני המשפחה המתים. ישנה חשיבות לכך שבהכרזה הרשמית של קנין השדה בעז אומר בפירוש את שמותיהם של כל בני משפחת אלימלך כולל את שם בניו שלא הוזכרו מאז מותם:

וַיֹּאמֶר בְּעֵז לְזִקְנִים וְכָל הָעָם עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם כִּי קָנִיתִי אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֵלִימֶלֶךְ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לְכַלְיוֹן וּמְחִלוֹן מִיַּד נְעָמִי וְגַם אֶת רֹת הַמַּאֲבָיָה אֲשֶׁת מְחִלוֹן קָנִיתִי לִי לְאִשָּׁה לְהִקְיָם שֵׁם הַמֵּת עַל נַחְלָתוֹ וְלֹא יִכָּרֵת שֵׁם הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעָר מְקוֹמוֹ עֲדִים אַתֶּם הַיּוֹם. (רות ד ט-י).

המילה "שם" היא למעשה אחת ממילות המפתח של פרק ד', והיא מופיעה בו (בהטיות שונות) שבע פעמים. הברכה על האיחוד בין בעז ורות מכילה איחול בלתי מובן: "וקרא שם בבית לחם" (רות ד יא). הביטוי מעורפל: מי אמור לקרוא שם בבית לחם? האם מדובר בבעז? האם זהו הבית שיבנה על ידי בעז ורות? האם מדובר בתוצאה של האיחוד ביניהם? כמו כן לא ברור למה בדיוק הכוונה בקריאת שם בבית לחם. האם פירושו של דבר שהם יהיו ידועים? אולי הכוונה היא שהם יבנו את המוניטין שלהם בבית לחם?²⁶ אני סבורה כי יש לקרוא את הביטוי באופן מילולי: שהנישואים יצליחו לשקם שמות. בסופו של דבר, העיקרון החשוב של קריאת שם נמצא בסיכון לכל אורך הסיפור. מביטוי זה עולה שהפתרון לאובדן השמות, שהיה כה נפוץ לאורך העלילה, מתחיל באיחוד בין בעז ורות.

הברכה הפומבית של הנשים לנעמי לאחר הולדת בנה של רות מתייחסת גם היא לקריאת שם. הן מברכות את נעמי בברכה עמומה "ויקרא שמו בישראל" (רות ד יד). מדובר בביטוי חריג, שכן נראה שהוא אמור להתייחס להענקת שם לילד.²⁷ בסופו של ביטוי מקביל בקטע הדין באח הממאן לייבם, מופיע כינוי חדש לאח: "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל" (דברים כה י). אך במגילת רות ביטוי זה מופיע לבדו ושם הילד לא מופיע אחריו. למעשה נתינת השם לילד אינה מתרחשת עד פסוק יז! כיצד יש להבין ביטוי חלקי זה?

ישנם חוקרים שהציעו כי משמעות הפסוק היא ששמו של הילד יהיה ידוע ברבים.²⁸ בכיוון דומה הולכים חוקרים

ייתכן שהדבר יעמיק את ההבנה שלנו על הסיבה שבגללה הגואל מסרב בנחרצות לשאת את רות, אחרי שהוא הסכים בלהיטות לגאול את הנחלה. כפי שציינתי, גאולה של הקרקע הייתה מעשה כלכלי נבון, אך על ידי הקישור שלה לניסיון ליצור יורש שיקבל את הנחלה היתרון הכלכלי ליורשי הגואל מתמוסס. במקום זאת, נחלה זו לעולם לא תיבלע בתוך נחלתו של הגואל. הילד שיוולד יקבל בעלות מלאה של נחלתו של המת. לגואל יהיו פיות נוספים להאכיל, אך הוא לא יקבל דבר בתמורה להשקעה זו.¹⁹ ואכן, הגואל לא מתמהמה עם בסירובו.

נישואים לרות אינם עניין פשוט. הרקע המואבי שלה, בשילוב עם החסרונות הכלכליים הכרוכים בקיום נישואים שהם מעין ייבום הנעדרים מהם כל יתרון כספי, הם סיבות שבגללן לא סביר שמישהו יסכים לשאת את רות. מוכנותו האינתנה של בעז לשאת את רות יוצאת מגדר הרגיל ומעידה שוב על אופיו הראוי להערצה.

מה יש בשם?

המטרה הסופית של המגילה היא להקים את שם של אלו שמרחפת על שם סכנת אובדן. כבר ציינו פעמים רבות את החשיבות של שמות בסיפור. ישנם מדרשים רבים המעודדים אותנו לחפש את המשמעות מאחורי השמות שבסיפור.²⁰ חשוב מכך, הדגמתי כבר פעמים רבות שהאובדן האפשרי של שם הוא מוטיב חשוב לאורך המגילה. העלילה מתחילה במוותם של מחלון וכליון, ששם מסמל את החידלון והכליה הבלתי נמנעים של חייהם. לאחר מכן מגיעים ההצהרה המרירה של נעמי על אובדן שמה (רות א ט),²¹ האנונימיות שהייתה בתחילה מנת חלקה של רות בבית לחם (ראה רות ב ה-ו),²² והעדר השם המכוון של הגואל בו הפסוקים קוראים לו "פלני אלמני" שהם "חסר שם".²³

בעז, גיבור הסיפור, משקם שמות לאורך העלילה. הדבר נובע חלקית מכך שלבעז עצמו יש חלקה משפחתית (רות ב א) ומשום כך יש לו שם (רות ב א). אפשר ומסיבה זו מספיק היה ציון שמו של בעז כדי להצית בנעמי תקוה בעתיד: "ותאמר

19 הרב יעקב מדין בתקוה ממעמקים, עמ' 84-83 לוקח זאת שלב אחד הלאה. הוא מציע שהסיבה שבגללה התורה מתנגדת לחליצה היא שמאחוריה עומד הרצון לרשת את נחלת האח לעצמו במקום להוליד יורש בשביל האח המת.

20 שיעור מספר 7 פיתח רעיון זה באריכות.

21 ההצהרה של נעמי שהיא איבדה את שמה נובעת משני אובדנים מקבילים: אובדן האדמה ואובדן הבנים. מבחינה כלכלית, בכך שנעמי מוכרת את הירושה שלה היא מאבדת את זהותה יחד עם היכולת לפרנס את עצמה. יתרה מכך, מותם של בניה של נעמי וביטול ההמשכיות שלה מביאים גם הם לאובדן שמה. בכך מוסברות המטרות של פרק ד', שמכיל את שיקום הנחלה של נעמי והצאצאים שלה, ובכך שיקום שמה ושם המשפחה שלה.

22 ראה שיעורים 13 ו-18.

23 על פניו מדובר בעונש על סירוב לקיים את שם המת, ראה שיעור מספר 28.

24 בתבונה לכך שרות מזכירה את שמו של בעז, נעמי מצהירה בפעם הראשונה על האפשרות שמישהו יגאל אותה: "קרוב לנו האיש מגאלנו הוא" (רות ב כ). ראה שיעור מספר 19.

25 ראה שיעורים 18 ו-24.

26 רש"י מפרש כי פירוש הדבר הוא ששמו שם בעז יגדל.

27 אכן, בקהילות רבות בנתינת שם לילד נהוג לומר בדיוק את הביטוי הזה "ויקרא שמו בישראל".

28 ראה: Robert L. Hubbard, The Book of Ruth (1988), p. 271.

נועדה לבסס שמות בשביל דורות עתידיים.³⁴ בפרק אשר מתאר את המצב הרצוי עבור שושלת זו (שמואל ב ז), המילה "שם" על הטיותיה השונות מתייחסת לשלוש ישויות שונות: למלך (דוד), לאלוקים ולעם. תחילה ה' מבטיח לדוד "שם גדול" (שמואל ב ז ט). גם המטרה המרכזית של שושלת בית דוד מוזכרת: בניית בית לשם ה' (שמואל ב ז יג).³⁵ להשלמת התמונה, הפרק מתאר כיצד ה' שם לעם ישראל (שמואל ב ז כג).³⁶ דבר זה יוביל בתורו להכרה בגדולת שמו של ה' (שמואל ב ז כו). השילוב של הישויות המקבלות שם בפרק מרמז לכך שהן תלויות זו בזו. אם יש לאנשים שם, זהות וייעוד, אזי לאומה (ולמלך שלה) יהיה שם, זהות וייעוד. אם למלך יש שם, אז יש לשער שהוא יצליח להעניק שם לעמו. רק כאשר יש לאומה שם, זהות ומודעות לייעוד הייחודי שלה, ניתן להפיץ את שם ה' בעולם. הייסוד של השם במגילת רות מפיח תקווה למצב האידיאלי של האומה אשר מגיע עם לידת שושלת בית דוד.

סדרת שיעורים זאת מוקדשת לזכרה של אמי מורתי, נעמי רות ז"ל בת אהרן שמחה הי"ו, אישה שהתאפיינה במסירותה הבלתי-מתערערת של נעמי למשפחה, וחוסר אנוכיותה ונדיבותה יוצאי הדופן של רות.

אשמח לקבל שאלות והערות: yaelziegler@gmail.com.

 כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולד"ר יעל צינגר, תשע"ג
 עורך: ישי גלזנר

 בית המדרש הוירטואלי שליך ישיבת הר עציון
 האתר בעברית: <http://www.vbm-torah.org/vbm>
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דוא"ל: YHE@etzion.org.il

34 התנ"ך מדגיש את גדולת השם של בנו של דוד, שלמה (מלכים א א מז; ה יא). יש חשיבות לכך שנאמר שגדולת שמו של שלמה נועדה להגדיל את שם ה' (מלכים א י א).

35 ראה גם מלכים א ה יט; ח טז-כ. מההתחלה דוד מודע לחובה להפיץ את שם ה'. זוהי מטרתו העיקרית בזמן הקרב עם גולית (שמואל א יז מה). אנו גם רואים זאת בדאגתו של דוד לארון "אשר נקרא שם שם ה'" (שמואל ב ו ב). ראה גם שמואל ב ו יח; כב נ.

36 המשמעות הפשוטה של פסוק מפותל זה היא שה' פדה לו את העם כדי שהוא יוכל לבסס לעצמו שם (ראה רד"ק על אתר), אך אפשרות אחרת לקריאת הפסוק היא שה' העניק שם לעמו.

אחרים הסבורים ששמו של הילד ייקרא ברבים.²⁹ למרות זאת, נראה בעיני, שוב, שהמשמעות היא שעצם המעשה של נתינת השם לילד היא מטרה בפני עצמה. אין זה משנה מהו שמו של הילד; המטרה של הסיפור היא לוודא שלילד יהיה שם, זהות וייעוד. משום כך, הנשים שמברכות בהתלהבות את נעמי "ויקרא שמו בישראל!".

הפעם האחרונה בפרק בה מופיעה מילת המפתח "שם" היא בתיאור נתינת השם לילד (רות ד יז). השכנים והחברה הכללית הם אלו שמעניקים שם לילד זה, שנולד כדי לשקם את השם המשפחתי שנמצא בסכנת אבדון. באופן זה, מגילת רות מסתיימת עם ההכרה החברתית של החשיבות שלכל אחד יהיה שם. לאחר המעשה של נתינת שם לילד מופיעה רשימת יוחסין, המתחילה עשרה דורות קודם לכן עם פרץ, בנו של יהודה. רשימת שמות מרשימה זו מרמזת לכך שלידתו של ילד זה שיקמה את הקשר בין הדורות, והחייתה מחדש שושלת שמורכת מאישים בעלי שמות, זהויות וייעוד משותף.

לסיום, בהתאם להקשר הרחב יותר של מגילת רות, עלינו לזכור שספר שופטים מסתיים עם אנשים רבים ללא שם. כבר הצעתי פעמים רבות בעבר שהאנונימיות הכללית המאפיינת תקופה זו משרטטת חברה בה אנשים איבדו את שמם יחד עם הייעוד שלהם.³⁰ לאור זאת, המעשה של הקמת שם במגילת רות הוא בעל חשיבות רבה. יכולתו של בעז לאפשר שיקום של שם סוללת את הדרך לעבר שיקום שמות בחברה כולה, ובכך את תיקון החברה והאפשרות של האומה לקבל מחדש את ייעודה.³¹ כאשר אין לאנשים שם, הם שוכחים את המטרה המרכזית שלהם, האישית והלאומית.³² שיקום השמות והזהות עבור האומה הישראלית יכול לאפשר להם להגשים את הייעוד הלאומי שלהם: להפיץ את שם ה'.

בעז לא רק מאפשר החזרה של שמות בתקופתו; הוא גם מביא ללידתו של דוד מבית לחם,³³ אדם בעל שם (ראה שמואל א יח ל; שמואל ב ח יג), וליצירת שושלת בית דוד, אשר גם היא

29 ראה: Edward F. Campbell Jr., Ruth (Anchor Bible, 1975), p. 163.
 במרבית המקרים בהם נעשה שימוש בביטוי שלרוב מרמז לכך ששם נקרא, הביטוי מגיע אחרי התחילית ב-, והוא לרוב מתייחס לה' (דהיינו קריאה בשם ה'). ראה בראשית יב ח; שמות לד ה. עם זאת, לפעמים הביטוי מופיע במשמעות של קריאה בלי התחילית (ראה דברים לב ג; תהילים צט ו). קמפבל מעלה את האפשרות שה' הוא הנושא של הביטוי, למרות שהוא מסיק שסביר יותר שהביטוי מתייחס לשם של הילד. וראה: Frederic W. Bush, Ruth, Esther (1996), p. 256.

30 ראה שיעורים 2, 3, 13 ו-24.

31 בשיעור מספר 19 העליתי את האפשרות שבעז הוא זה שמתחיל את היכולת של נעמי להתייחס אל רות כמי שיש לה גם שם וגם זהות, היות והוא מתייחס אליה כך. כמו כן אנשי בית לחם ילמדו מבעז ויתייחסו לרות כאדם עם שם. בדרך זו, בעז מדריך את בני האומה שעליהם להתייחס אחד אל השני, ומשקם את הזהויות שלהם ואת שמותם.

32 השילוב בין המוטיב של שמותם של אנשים ושם ה' בולט במיוחד בסיפור יציאת מצרים. גם שם הטקסט מרמז שכאשר לאדם אין שם, הוא אינו יכול באמת לדעת את שם ה'. נראה שאדם אינו יכול למלא את חובתו להפיץ את שם ה' אם אדם אינו יודע את שמו שלו.

33 ייתכן וזו הסיבה לכך שהעדים מברכים את הנישואים של בעז ורות במילים "וקרא שם בבית לחם" (רות ד יא).